

УДК 330

О.Ю. ТОМАШЕВСЬКА, аспірант
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВОДОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Ключові слова: ефективність, ресурси, промисловість, водозабезпечення, мотивація, стимулювання, концепція.

Визначено проблему оцінки ефективності використання ресурсів у промисловості. Представлено поняття ефективного водозабезпечення з позиції процесного та ресурсного підходів. Обґрунтовано складові системи ідентифікації ефективного водозабезпечення промислових підприємств. Охарактеризовано зміст кількісної, якісної та часової складових та представлено їхні загальні критерії ідентифікації. Розглянуто поняття стимул, стимулювання, мотив та мотивація. Запропоновано поняття економічного стимулювання ефективного водозабезпечення. Уточнено природу та специфіку співвідношення між стимулюванням та мотивацією. Надано ряд характеристик цих понять, зокрема природи виникнення, первинності формування, суб'єкта формування, джерела побудови, масштабу охоплення, форми (напрямку) впливу, інструментарію впливу. Розроблено концепцію економічного стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств.

Сучасні умови господарювання характеризуються значним посиленням ресурсних обмежень. Це провокує зниження фінансово-економічних результатів діяльності вітчизняних підприємств унаслідок підвищення цін на ресурси, які залучаються до виробництва продукції, збільшення рівня втрат та відходів, що спричиняє прискорене моральне та фізичне спрацювання основних фондів, недосконалість технічного забезпечення тощо. Для запобігання виникненню або для ліквідації негативних наслідків погіршення фінансового стану підприємств промисловості необхідним є ухвалення низки управлінських рішень. Вони повинні бути орієнтовані на формування дієвих стимулів, що спонукають до більш раціонального та ефективного використання ресурсів у господарській діяльності промислових підприємств. Особливої уваги в системі стимулювання ефективного використання ресурсів господарської діяльності вимагають процеси забезпечення водними ресурсами, принциповою відмінністю яких, порівняно з іншими, є можливість використання їх як предметів чи засобів праці. Крім того, водні ресурси можуть набувати статусу виробленої продукції основного або побічного виробництва. Така розширена трактовка змісту водних ресурсів та їх місця в господарській діяльності надає можливість розглядати процеси водозабезпечення промислових підприємств як інструмент регулювання параметрів ефективності суб'єктів господарювання.

Проблемам підвищення ефективності використання ресурсів у господарській діяльності підприємств присвячено ряд наукових дос-

ліджень провідних учених-економістів. У них наголошено на необхідності більшої деталізації ролі та впливу ресурсного забезпечення в системі формування фінансово-економічних підсумків господарювання. Так, у дослідженнях Попової О.Ю. та Кузнецова В.Ю. розглянуто теоретичне підґрунтя формування ефективності господарської діяльності суб'єктів господарювання на засадах використання енергетичного еквівалента формування результатів та витрат ресурсів у динаміці [1]. Основною ідеєю даного дослідження є порівняння обсягів виробленої продукції та витрачених ресурсів, представлених в енергетичних одиницях, що дозволяє уникнути некоректної оцінки ефективності господарської діяльності внаслідок розбіжностей у системах виміру. Інші науковці наголошують на необхідності удосконалення нормативно-методичного інструментарію оцінювання ефективності та міри участі ресурсів у формуванні результатів господарювання. Зокрема, у роботах Дзядикевича Ю.В. висвітлено організаційно-управлінські аспекти забезпечення ефективного використання природних ресурсів, у яких інструментарій примусового характеру, негативне стимулювання у вигляді доцільності застосування процедур контролю за дотриманням вимог екологічної безпеки, еколого-економічної ефективності займає панівне місце в системі стимулювання раціонального ресурсовикористання [2]. Значний інтерес викликають дослідження, присвячені загально-теоретичним і практичним підходам до вимірювання ефективності та результативності господарської діяльності за умови різної інтенсивності використання ресурсів. Авторами робіт [3—5] розкрито суть та обґрунтовано розмежування понять «ефективність» і «результативність», показано умови та принципи оцінювання, рекомендовано методичний інструментарій співставлення величин отриманого результату і залучених для виробництва даного результату ресурсів. Відзначаючи високий рівень опрацювання питань ефективного ресурсовикористання, водночас варто вказати, що більшої деталізації вимагають питання створення дієвих механізмів економічного стимулювання ефективного водозабезпечення підприємств промисловості, адже окремі ресурси характеризуються різною інтенсивністю у відтворювальних процесах за економічними, технічними, соціально-еко-

логічними характеристиками, що повинно бути враховано в управлінських рішеннях.

Метою роботи є розвиток концептуальних засад економічного стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств з метою раціонального використання ресурсів і підвищення на цій основі фінансово-економічних результатів господарської діяльності.

Проблемі оцінки ефективності використання ресурсів належить важливе місце у промисловості. Залежно від спеціалізації господарської діяльності підприємства використовують специфічні види ресурсів, які розрізняються за натуральними, вартісними та часовими характеристиками використання. В цих умовах лише оцінка ефективності традиційним способом (через співставлення результату і витрат) не дозволяє повною мірою та всебічно оцінити рівень реалізації економічних інтересів як виробника, так і споживача продукції через виникнення часового та інформаційного викривлення інтерпретації визначеного рівня ефективності. Часове викривлення виникає при невідповідності між здійсненими витратами у минулому та отриманими результатами у теперішньому. Зміна грошового еквівалента у часі не дає змоги оцінити реальний рівень ефективності діяльності підприємства, що вимагає застосування механізму дисконтування або компаундингу для усунення часових викривлень.

Прикладом інформаційного викривлення є неоднозначність висновків щодо рівня ефективності при використанні різних систем вимірювання результатів і витрат. Так, при застосуванні натуральних показників не є можливим оцінити міру ефективності, адже за такою системою вимірювання традиційно порівнюються абсолютні маси (об'єм) використаних ресурсів та виробленої продукції. В такій системі не враховуються допоміжні ресурси, зокрема водні, енергетичні, людські тощо. Як результат — виробництво помилково може бути визнане ефективним. Неоднозначність оцінки також має місце у випадку використання вартісних показників. Так, вартість виготовленої продукції може перевищувати вартість споживаних ресурсів, що на перший погляд є свідченням ефективності використання ресурсів. Однак таке перевищення може бути викликане низкою факторів зовнішнього ха-

рактеру (інфляційні процеси, монопольне положення підприємства-виробника на ринку, збільшення конкуренції тощо) або внутрішнього характеру (штучне завищення вартості залучених ресурсів, використання роздрібних або оптових цін, цін за дисконтними програмами тощо).

Для уточнення специфіки виміру ефективності доцільно за основу взяти класичну теорію ефективності, яка вимагає здійснення оцінки міри досягнення запланованих результатів або мети (так званий цільовий ефект), витрати задіяних у процесі виробництва ресурсів (так звана ресурсомісткість) та витрати часу для перетворення ресурсів у кінцеву продукцію (так звана оперативність) [6]. Використання теорії ефективності в оцінці ефективності водозабезпечення вимагає застосування інструментарію аналізу та синтезу. Інструментарій аналізу передбачає формування критеріїв оцінювання для оцінки ефективності водозабезпечення і подальшу оцінку за обраним критерієм, аналіз чутливості розрахованого показника ефективності до зміни окремих складових ефективності, оцінювання спрямованості впливу (негативний або позитивний вплив на показник ефективності) і на цій основі відбір найбільш значущих для формування ефективності водозабезпечення параметрів господарської діяльності промислового підприємства. Метою використання інструментарію синтезу є агрегування отриманої інформації для формування загальних правил оцінювання, що дозволяє скласти коректне уявлення про рівень ефективності.

Згідно з теорією ефективності, ефективність водозабезпечення може розглядатися як зв'язок між кількістю витрачених водних ресурсів і кількістю товарів та послуг, вироблених при її використанні. Для суб'єктів господарювання збільшення кількості продукції, отриманої завдяки використанню певного обсягу ресурсів у процесі виробництва, є мірилом підвищення їх ефективного використання. У протилежному випадку, про зниження ефективності використання ресурсів буде свідчити зменшення обсягу продукції, яку отримують із залучених ресурсів. Таким чином, ефективність — результат, статичний вимірник, який виникає по завершенні виробничого процесу, що ідентифікується за фактом отримання продукції із запланованими характеристиками, кот-

рі відповідають уявленням споживача. Отже, головною позитивною характеристикою даного результату є досягнення поставленої мети, а недоліком є неможливість його коригування, тобто обмеження можливості підвищення фінансово-економічних показників суб'єктів господарювання.

Тому, по-перше, необхідно розглядати процесний підхід до організації, планування та здійснення господарської діяльності підприємств для ефективного водозабезпечення. Даний підхід описує господарську діяльність суб'єктів господарювання не тільки як мережу взаємопов'язаних процесів, а й направлений на постійне вдосконалення контролю й управління виробництвом. Таким чином перевага даного підходу полягає в безперервності управління за послідовної зміни різних господарських процесів у рамках системи, їх взаємодії та комбінації. Тобто кожна дія (процес) підприємства повинна бути в достатній мірі результативною та ефективною.

Водозабезпечення можна визнавати ефективним процесом, якщо він забезпечує стабільне успішне функціонування підприємства-виробника водних ресурсів та підприємства-водоспоживача на основі виявлення резервів підвищення ефективності господарської діяльності та досягнення на цій основі економічного зростання. Виробником водних ресурсів є промислове підприємство, яке співпрацює з іншими суб'єктам господарювання на умовах продажу власного ресурсу (відкачана вода, стічні води тощо). Водоспоживач — підприємство, що купує даний ресурс для потреб виробництва. Виробник отримує додатковий дохід, а споживач може придбати ресурс за меншу вартість. Так у дію вступає теорія раціонального вибору [7]. Тобто взаємні вигоди для всіх суб'єктів господарювання (максимізація прибутку на основі купівлі-продажу ресурсу), що беруть участь у процесі ефективного водозабезпечення, є результатом їхньої співпраці.

По-друге, необхідно приділити увагу й результативному підходу. Даний підхід оцінює вартість ресурсів, за допомогою яких підприємство отримує прибуток. Отже, ефективне водозабезпечення — це зміна показників діяльності підприємства, тобто покращення фінансово-економічного стану, зокрема фінансового результату.

Рис. 1. Складові системи ідентифікації ефективного водозабезпечення промислових підприємств, де E_{ϕ} , E_n — фактична та нормативна ефективність діяльності підприємства; P_{ϕ} , P_n — фактичний та нормативний результат діяльності підприємства відповідно, грн; $З_{\phi}$, $З_n$ — фактичні та нормативні витрати підприємства відповідно, грн; t — номер часового періоду

Таким чином, система ідентифікації ефективного водозабезпечення повинна бути представлена не тільки кількісною складовою, доцільним є доповнення її якісною та часовою складовими (рис. 1).

Відповідно до запропонованих складових (рис. 1), кількісна складова оцінює економічні результати діяльності промислових підприємств, які співпрацюють у сфері водозабезпечення. Тобто порівнюється кількість продукції, виготовленої водоспоживачем за рахунок залученого ресурсу, з витратами на воду, яку придбали у підприємства-виробника. При цьому приватні характеристики ефективності для кожної сторони повинні перевищувати або дорівнювати одиниці.

Якісна складова характеризується підвищенням фінансово-економічних показників діяльності промислових підприємств та зменшенням вартості залучених ресурсів за забезпечення збільшення їхньої якості. Ідентифікується ця складова порівнянням фактичних даних (E_{ϕ}) з нормативними або плановими показниками (E_n).

Часова складова характеризується розробкою *довгострокових прогнозів* динаміки, темпів і факторів *економічного зростання та розвитку* промислових підприємств, що сприяє прийняттю оперативних рішень щодо забезпечення підвищення ефективності використання ресурсів. Згідно з нею оцінюється динаміка ефек-

тивності, тобто порівняння попередніх показників (E_{t-1}) з поточними (E_t).

Досягнення необхідних фінансово-економічних показників у господарській діяльності суб'єктів господарювання безпосередньо залежить від способів стимулювання ефективного водозабезпечення, що досягається завдяки використанню різноманітного інструментарію. Так, у ролі стимулів розглядаються всі наявні матеріальні (заробітна плата, премії, винагороди) та нематеріальні (залучення працівників до управлінських процесів, кар'єрне просування тощо) цінності. Система стимулювання праці розглядається як загальний набір важелів, що впливають на трудову мотивацію працівників і спрямовані на досягнення конкретних показників діяльності підприємства [8, С. 98]. Тому під економічним стимулюванням ефективного водозабезпечення треба розуміти підвищення рівня зацікавленості підприємств-виробників водних ресурсів та підприємств-водоспоживачів щодо створення екологічно збалансованого та економічно ефективного водовикористання з метою підвищення економічного ефекту у господарській діяльності промислових підприємств. Подеколи у наукових дослідженнях учених-економістів стимулювання пов'язується з мотивацією. Мотивація — це вид управлінської діяльності, який забезпечує процес спонукання особи до діяльності, спрямованої на досягнення

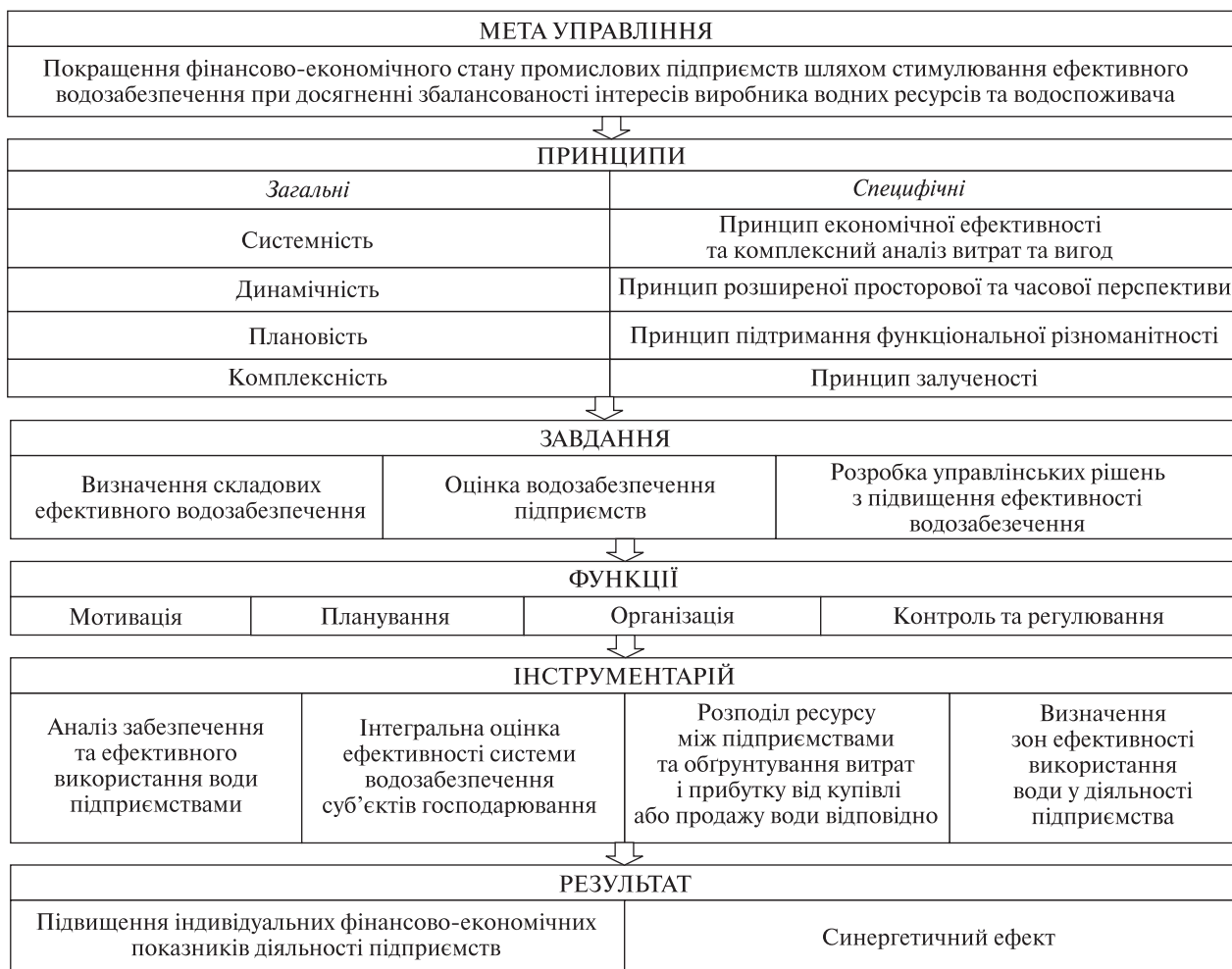

Рис. 2. Елементний склад концепції економічного стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств

Основні характеристики мотивації та стимулювання

Характеристика	Мотивація	Стимулювання
Природа виникнення	Внутрішнє середовище (є об'єктом постійних впливів та перетворень з боку індивідууму на підставі власних уявлень про доцільність досягнення бажаного стану)	Зовнішнє середовище (вимагає безпечного прилаштування індивідуумів до правил зовнішнього середовища та дієвих стимулів)
Первинність виникнення	Первинний, що ініціюється індивідуумом	Вторинний, що є результатом накопичення приватних мотивацій і поширюється на всіх індивідуумів
Суб'єкт	Індивідуум (підприємство, підрозділи, відділення, цехи, департаменти)	Суспільство (галузь, ринок, держава, суспільство)
Джерело	Суб'єктивні (формується на підставі індивідуальних уявлень про міру бажаності отримання певного результату)	Об'єктивні (формується на підставі усталених у певному суспільстві уявлень)
Масштаб	Приватні (поширюються на окрему структурну одиницю)	Загальні (поширюються на окрему структурну одиницю)
Форма оцінювання	Непрямі оцінки (переважно інтуїтивного характеру, здебільшого використання унікальних вимірників)	Прямі оцінки (переважно стандартизовані оцінки, прийнятні для усіх індивідуумів)
Інструментарій	Спонування (власне усвідомлення необхідності дії)	Примушення (погодження із тиском зовнішнього середовища)

цілей організації [9]. А мотив, у свою чергу, представляє собою внутрішню спонукальну силу, яка примушує людину щось робити або вести себе певним чином (орієнтація, установки, бажання, інстинкти, імпульс) [10, С. 107]. Для уточнення природи та специфіки співвідношення між стимулюванням та мотивацією ефективного водозабезпечення, основним змістовним моментом обрано низку характеристик, зокрема природа виникнення, первинність формування, суб'єкт формування, джерело побудови, масштаб охоплення, форма (напрямок впливу, інструментарій впливу (таблиця).

Для розробки практичних інструментів оцінки рівня ефективності використання ресурсу і планування фінансово-економічних показників розроблено складові концепції економічного стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств. Концепція спрямована на досягнення поставленої мети учасниками господарських процесів на всіх стадіях діяльності суб'єкта господарювання (рис. 2).

Принциповою особливістю запропонованої концепції є балансування інтересів виробника водних ресурсів та водоспоживача, що обумовлено важливістю врахування інтересів при організації їх взаємодії з метою покращення фінансово-економічного стану та підвищення індивідуальної ефективності господарської діяльності кожної зі сторін. При цьому забезпечується досягнення синергетичного ефекту, зміст якого полягає у досягненні такого результату взаємодії підприємств, сумарна величина якого перевищує просту алгебраїчну суму індивідуальних результатів господарювання окремих підприємств. Важливість досягнення синергетичного ефекту при застосуванні запропонованої концепції економічного стимулювання ефективного водозабезпечення промислових підприємств обумовлюється утворенням дієвого підґрунтя для зміни траєкторії економічного розвитку на основі підвищення ефективності алокації водних ресурсів як фактора виробництва, підвищення цінності водних ресурсів як продукції для виробника та водоспоживача, що призведе до збільшення обсягів продажів, зниження витрат за рахунок економії на масштабах виробництва, покращення рівня конкурентоспроможності при досягненні узгодженості цінової політики на операції продажу-купівлі водних ресурсів, що

проявляється у фіксуванні такого рівня цін, за яких досягається одночасне підвищення індивідуальних фінансово-економічних показників господарської діяльності.

Висновок. У результаті проведеного аналізу було доведено недостатній рівень обґрунтованості управлінських рішень щодо визначення ефективності використання води, формування економічних стимулів у господарській діяльності підприємств. Тому у роботі уточнено поняття ефективності водозабезпечення промислових підприємств з позиції процесного та ресурсного підходів. Деталізовано складові системи ідентифікації ефективного водозабезпечення, що враховує кількісну, якісну та часову. Розглянуто поняття мотивації та стимулювання, наведено основні характеристики даних понять стосовно ефективного водозабезпечення. Для реалізації практичних інструментів оцінки рівня ефективності запропонована концепція, що забезпечить підвищення результатів господарської діяльності промислових підприємств на засадах досягнення синергетичного ефекту.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Попова О.Ю.* Економіко-організаційні умови обґрунтування енергетичної ефективності поведінки підприємства / О.Ю. Попова, В.Ю. Кузнецов // Проблеми економіки. — 2014. — № 4. — С. 317—321.
2. *Дзядикевич Ю.В.* Управління процесами ефективного використання природних ресурсів / Ю.В. Дзядикевич // Інноваційна економіка. — 2014. — № 2. — С. 99—104.
3. *Гергега Г.Ф.* Співвідношення понять ефективності та результативності функціонування підприємств / Г.Ф. Гергега // Науковий вісник НЛТУ України. — 2013. — Вип. 23. — С. 196—201.
4. *Косянчук Т.Ф.* Результативність діяльності підприємства та її діагностика / Т.Ф. Косянчук, Ю.Г. Галкіна // Вісник Хмельницького національного університету. — 2009. — № 3. — С. 121—124.
5. *Морщенок Т.С.* Огляд підходів до визначення економічної сутності поняття «ефективність» / Т.С. Морщенок, О.М. Біляк [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.zgia.zp.ua>
6. *Теорія ефективності* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.strategplann.ru/ui/teorija-effektivnosti.html>
7. *Теорія раціонального вибору* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://iph.ras.ru/elib/2554.html>
8. *Вареник О.Ф.* Удосконалення системи матеріального стимулювання праці персоналу підприємства / О.Ф. Вареник // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2011. — № 4 (16). — С. 98—102.
9. *Колот А.М.* Мотивація персоналу: підручник / А.М. Колот. — К. : КНЕУ, 2002. — 337 с.

10. Погорелов М.І. Сучасні проблеми мотивації працівників та шляхи їх вирішення / М.І. Погорелов, А.Д. Гордієнко // Вісник НТУ «ХПІ». — 2013. — № 22 (995). — С. 105—109.

Надійшла 16.09.2015

Е.Ю. Томашевская

ГВУЗ «Донецкий национальный технический университет», г. Красноармейск

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ
ЭКОНОМИЧЕСКОГО СТИМУЛИРОВАНИЯ
ЭФФЕКТИВНОГО ВОДОБЕСПЕЧЕНИЯ
ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Принципиальная особенность предлагаемой концепции — балансирование интересов производителя водных ресурсов и водопотребителей, что обусловлено важностью учета интересов при организации их взаимодействия с целью улучшения финансового состояния и повышения индивидуальной эффективности хозяйственной деятельности каждой из сторон. При этом обеспечивается достижение синергетического эффекта, смысл которого заключается в достижении такого результата взаимодействия предприятий, суммарная величина которого превышает простую алгебраическую сумму индивидуальных результатов хозяйствования отдельных предприятий. Важность достижения синергетического эффекта при применении предложенной концепции экономического стимулирования эффективного водоснабжения промышленных предприятий обуславливается образованием действенного основания для изменения траектории экономического развития на основе повышения эффективности аллокации водных ресурсов как фактора производства, повышение ценности водных ресурсов как продукции для производителя и водопотребителей, что приведет к увеличению объемов продаж, снижению затрат за счет экономии на масштабах производства, улучшению уровня конкурентоспособности при

достижении согласованности ценовой политики на операции купли-продажи водных ресурсов, что проявится в фиксации такого уровня цен, при которых достигается одновременное повышение индивидуальных финансово-экономических показателей хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: эффективность, ресурсы, промышленность, водоснабжение, мотивация, стимулирование, концепция.

O. Yu. Tomashevska

Donetsk National Technical University, Krasnoarmejsk

CONCEPTUAL FRAMEWORK OF ECONOMIC
INCENTIVES FOR EFFICIENT WATER SUPPLY
OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

The problem of assessing the effectiveness of resource utilization in the industrial sector is identified. The necessity of using the classical theory of effectiveness in improving the evaluation of the effectiveness is substantiated. The traditional concept of water use efficiency is considered. Author's interpretation of the concept the efficiency of water supply is created. Components of the system of identification of effective water supply of industrial enterprises are defined. Determination of effective economic incentives for water supply offered. The nature and specifics of the relationship between the stimulation and motivation of effective water supply of industrial enterprises are verified. Characteristics of these concepts, in particular the nature of the occurrence, the primary formation, the formation of the subject, the sources of construction, the coverage, the form (the direction of) the actions, tools effects is presented. The concept of economic incentives to ensure effective water supply of industrial enterprises is developed.

Key words: efficiency, resources, industry, water supply, motivation, incentive concept.